

Søren Byskov

Oprindelighed og bevaringsinteresse

– *kystens kulturlandskab: to fiskerihavne i Vendsyssel¹*

Langs de danske kyster ligger talrige fiskerlejer, småhavne og andre kulturmiljøer, som fortæller om generationers udnyttelse af kystens og havets ressourcer. Både store og små fiskerihavne har oplevet nedgang i fiskeriet i 1990'erne, men havne som Voerså og Aså på Vendsyssels østkyst har ikke siden 1970'erne kunnet leve af fiskeriet. Her er stort set kun fritidsfiskere tilbage, og lystbådeanlæg med sejlereturisme er helt nødvendige for at sikre havnenes overlevelse. I begge lokalsamfund er der gode kræfter, som forsøger at sikre fiskerihavnenes fortsatte eksistens. De gør det imidlertid på vidt forskellige måder. Det ene sted forsøger man at vedligeholde de oprindelige bygninger i så god stand som muligt og finansierer det fortrinsvist vha. indtægterne fra sejlereturismen. Dvs. man søger at bevare det oprindelige *fysiske* kulturmiljø. Det andet sted har man fået massiv offentlig støtte til en gennemgående (og forandrende) reovering. En af de væsentlige begrundelser for sidstnævnte bevillinger var, at en funktionsduelig havn var nødvendig for at vedligeholde samfundets oprindelige tilknytning til maritime kulturelle livsformer. – Aså og Voerså fiskerihavne giver således anledning til at genoverveje de kriterier, man mere eller mindre eksplicit lægger til grund, når man

1. Dette oplæg er en omarbejdning af en artikel, som er publiceret i Fiskeri- og Søfartsmuseets årbog, *Sjæk'len 1998*, under titlen: »Aså og Voerså – to fiskerihavne i Vendsyssel«. Til denne artikel har forfatteren i december 1998 foretaget interviews med følgende personer: Tidl. havnefoged Arne Hjelm Christensen, Aså; havnefoged Torben Thomsen, Aså; arkivleder Erik Clausen, Aså; fisker Hans Martinsen, Aså; fmd. f. jagtforeningen Peter Lund, Aså; skoleleder Peter Laubek, Stensnæsskolen, Voerså samt lærer Vagn Thidemann, Voerså.

overvejer bevaring af kulturlandskaber/-elementer på baggrund af deres »oprindelighed«.

Aså – fra fiskerihavn til fritidshavn

Aså havn er en øhavn, anlagt 400 meter ud fra kysten på grund af den kystnære sandtransport, som gør alle havne langs Vendsyssels østkyst sårbare overfor tilsanding. Havnen blev grundlagt i 1877, i første omgang i form af en cirka 450 m lang dæmning (kaldet Broen), som blev bygget direkte ud fra kysten ved Aså. Broen var beregnet til handelsfartøjer, som hidtil havde måttet laste og losse varer, medens de lå for anker på reden ud for Aså. I 1906 besluttede man at anlægge en egentlig havn på sydsiden af den yderste ende af Broen, idet den konstante tilsanding ved Broen vanskeliggjorde adgangen til den.² Et voksende lokalt fiskerierhverv var en væsentlig kundegruppe for den nye havn, og på fiskernes foranledning blev selve havnen udvidet med en beskyttende mole mod øst samtidig med at den 450 m gamle havnebro blev renoveret. Det forbedrede havneanlæg stod færdigt i 1929, men havnebassinet var fortsat truet af vedvarende tilsanding. Tilsandingen gjorde yderligere et molebyggeri nødvendigt i midten af 1930'erne, og havnen var dermed klargjort til et mindre fiskeeventyr i de følgende år. Indtægterne fra fiskeriet firedobledes fra 1941-45 på grund af et omfattende bundgarnsfiskeri efter makrel. De store makrelforekomster langs kysten gav anledning til fiskeri med snesevis af store bundgarn, som ellers brugtes længere til havs, og med disse »oplevede fiskerne ved Asaa et veritabelt fiskeeventyr, om hvilket aviserne skrev, at 200.000 mand kan få middagsmad af én dags makrelfangst fra Asaa«.³

Mange fiskere fra andre steder langs kysten følte sig tiltrukket af Aså havns gode faciliteter, og disse brugte fortrinsvis små fartøjer med garn og snurrevod. Efter krigen var der »skrækkelig mange rødspætter« tæt ved kysten. Rødspætteeventyret trak selv de noget større vestkystfartøjer fra f.eks. Esbjerg til det nordlige Kattegat, og disse var begejstrede både for fiskeriet og for at være tæt ved land. De var ikke vant til at høre kirkeklokker og vågne op

2. Elmer Dalsgaard, *Havn i hundred år... Aså havn 1877-1977*. Udgivet af Asaa Havn og Asaa Fiskeriforening ved havnens 100 års jubilæum 26. maj 1977.

3. Refereret i Dalsgaard, *Havn – i hundred år...* s. 46.

til hanegal, når de var på fiskeri, og Aså-fiskerne i deres fladbundede fartøjer kunne opleve at blive prajet af havfiskerne med bud om, at de gerne ville have bragt frisk mælk og morgenbrød fra bageren ud til fiskepladsen.

Makrelfiskeriet ebbede ud allerede i starten af 1950'erne, men det øvrige fiskeri havde fremgang. Fiskekutterernes vedvarende søgning til Aså førte til, at man i 1955 færdiggjorde endnu en havneudvidelse, denne gang med et helt nyt bassin og nye beddingsarealer.⁴ Få år efter byggedes ny auktionshal mellem det gamle og det nye bassin. Det vigtigste fiskeri var på rødspætter og skrubber, men uden for sæsonerne fiskedes også en del efter småsild, brislinger og små hvillinger beregnet til minkfoder eller »fiskeensilage«, dvs. industrifisk. Aså havn havde i 1964 et rekordår for totale landinger af fisk. Værdien oversteg tre millioner kroner, og til tider kunne man opleve op til 80 lokale og udenbys kuttere ligge i havnen.⁵

Efterhånden blev det sværere for fiskerne at få økonomien til at hænge sammen, når de fortsat kun brugte det normale dagfiskeri tæt ved Aså. Anskaffelser af moderne grej og den almindelige stigning i leveomkostninger i velfærdssamfundet krævede større omsætning op gennem 1960'erne og 1970'erne, end farvandene omkring Aså kunne yde. Mange fartøjer riggede i lange perioder af året om til trawl eller garn og sejlede nord om Skagen for tage del i fiskeriet i Skagerrak og Nordsøen, og de 20-25 Aså-kuttere fiskede fra såvel Hirtshals som Thorsminde og Hvide Sande. En af grundene til det udstrakte fiskeri væk fra hjemhavnen var, at rødspættene efterhånden forsvandt fra de kystnære farvande. Årsagerne til dette er fortsat ukendte.

Men medens den økonomiske udvikling for fiskerne således fortsat var positiv, betød det ændrede landingsmønster, at Aså havn fik en kraftig nedgang. Ved havnens 100 års jubilæum i 1977 var der 20 hjemmehørende kuttere, og økonomien var fortsat »i orden«, men optimismen holdt kun i et par år derefter. Aså-kutterne holdt stort set op med at lande fisk i hjemhavnen. Kun de få tilbageværende snurrevodsfiskere fortsatte med at lande fisk regelmæssigt, men det sidste snurrevodsfartøj lagde op i 1986, og fiskeauktionen måtte lukke.

Fiskerihavnen består i dag af de to bassiner samt en yderhavn i det oprindelige havneafsnit. Senest er der i 1976-77 anlagt lystbådehavn med plads til 150 fartøjer nord for det gamle havnebassin. Lystbådetrafikken er havnens altdominerende aktivitet. I 1998 er der fire hjemmehørende (erhvervs)fiske-

4. Oplysningerne om havnens udvidelser fra Dalsgaard, *Havn – i hundred år...* s. 27-42.

5. Refereret i Dalsgaard, *Havn – i hundred år...* s. 40.

fartøjer i Aså, men det gælder for dem alle, at de kun sjældent besøger hjemhavnen.

Aså havn – et særegent kulturlandskab

Aså er en by med ca. 1400 indbyggere, og takket være afstanden på $\frac{1}{2}$ km ud til havnen er byen ikke synligt præget af dens nære fortid som hjemsted for et betragteligt fiskeri. Alle spor efter fiskeriet ligger placeret på selve havnen, og man forlader i bogstaveligste forstand byen, hvis man vil tage dens havn i nærmere øjesyn. Den øvrige kystlinie i Asås umiddelbare omgivelser er præget af strandeng med et righoldigt fugleliv. Den besøgende, som kører stik øst ud af Aså møder på det lille øhavnsområde de tre værdifulde landskabselementer lige ved siden af hinanden i et samlet kulturmiljø: moderne lystbådehavn, fiskerihavn samt en badestrand med badehuse og p-pladser. De mange års tilsanding syd for havnen har skabt et areal, som udgør Dronninglund kommunes eneste badestrand med tilhørende p-pladser og talrige små badehuse. Badestranden ligger ligesom havnen ude i vandet, 200 meter øst for den øvrige kystlinie, og tilsammen udgør de et særpræget, menneskeskabt brohoved på kysten, – et populært sommerudflugtsmål for turister såvel som for den lokale befolkning.

Det centrale havneområde giver fortsat indtryk af at være en velholdt fiskerihavn, hvor bassiner og kajanlæg er solide og endda reoverede. Fiskeriforeningen har gennem årene sørget for at opkøbe og vedligeholde bygninger, efterhånden som de blev ledige, og således er auktionshallen og flere af de tidligere fiskeeksportørers bygninger fortsat i brug til forskellige formål. Beddingen og redskabsskurene i ensartede lyseblå og mørkerøde farver er intakte, og fremstår som et helstøbt, velbevaret havnemiljø. Stejlepladsen bag skurene grænser nu op til det lille privat drevne Aså Havnemuseum, som er skabt og drives af den tidligere havnefoged. De få mennesker, som fortsat har deres daglige gang på fiskerihavnen, forsøger på denne måde at holde liv i miljøet, således at byen og turisterne ikke fristes til helt at fortrænge fortidens aktive fiskerihavn.

Det var en heldig beslutning, da havnebestyrelsen i 1975 på trods af de daværende fiskeres kritik påbegyndte bygningen af lystbådeafsnittet. Når den nuværende havnefoged fortsat holder indsejlingen fri for tilsanding, er det i høj grad af hensyn til de fritidssejlere, som lægger en omsætning i havnen og dermed sikrer dens fortsatte eksistens. Lystbådehavnen er under fortsat udbygning på landjorden og i bassinet. Nye bygninger til opbevaring af udstyr for sejlerne er skudt op i 1990'erne nord for det gamle fiskerihavnsområde, og senest

foregår en uddybning af bassinets sider samt spunsning af nye kajer til de større fritidsfartøjer, som forventes at ville benytte lystbådehavnen i de kommende år.

Et tredje væsentligt element i øhavnsens historie og fysiske fremtræden er den badestrand, som i årtier har været et populært udflugtsmål på Sydøstvendssels kyststrækning, hvor der i øvrigt er sparsomt med sandstrand. Luftfotos afslører øhavnen som et utroligt dynamisk kystlandskab, skabt på ganske få år af strømforholdene i Kattegat i kraft af menneskelig indgriben i de normale sandtransportveje langs kysten. De lokale husker tydeligt, hvordan stranden er vokset ud i Kattegat i de år, der har været badet syd for havnemolen. De cirka 75 små badehuse, som begyndte at skyde op i 1950'erne, lå oprindeligt på den flade strand, men er nu gemt bag klitter. Ydermere er der siden gravet et stort hul i strandengen syd for den gamle vej ud til havnen. Materialet blev brugt til at fylde op et areal bag badehusene og sandstranden, således at man har kunnet anlægge en tørskoet p-plads på stedet. I det hul, som gravemaskinerne efterlod mellem p-pladsen og den oprindelige kystlinie opstod en sejlbare lagune, kaldet Krebsøhavet, som i dag bruges af windsurfere og ålefiskere.

Aså havn har siden stiftelsen i 1877 været drevet som et privat selskab af det lokale erhvervsliv, fiskeriforening og andre interesserede, men da fiskeriets landinger forsvandt i 1980'erne fik havnebestyrelsen overbevist kommunalbestyrelsen i Dronninglund om havnens værdi som en af kommunens rekreative og turistmæssige attraktioner. Siden dengang har havnen modtaget et årligt kommunalt tilskud til vedligeholdelse af anlæg startende med ca. 50.000 kr. i midten af 1980'erne og i dag af en størrelsesorden på cirka 250.000 kr. Desuden har man haft held til i to omgange siden 1989 at få EU-tilskud på 5-800.000 kr. til reparationer af de gamle kajanlæg, og indsatsen, som stadig er i gang, har betydet, at selve havneanlæggene er godt på vej til at fremstå som nyrenoverede over hele havnen.⁶

Havn og fiskeri i Voerså

Voerså ligger 8 km nord for Aså, og den gamle havn i Voerså er i modsætning til dens sydlige nabo en åhavn, beliggende inde i selve landsbyen. Voer Å, som løber ud i Kattegat ved Voerså, er et af Nordjyllands vandrige åløb, og

6. Interview med Torben Thomsen og Arne Hjelm Christensen, 9/12 1998.

forudsætningerne har således været tilstede i Voerså for, at man kunne have mindre fartøjer til at lande fisk et stykke inden for kystlinien i behagelig læ for vind og vejr i Kattegat. Der har imidlertid været naturgivne begrænsninger for, hvor stor åhavnen har kunnet blive, og Voerså er således et endnu mindre landingssted end nabohavnen Aså. Dermed ikke være sagt, at fiskeriet ikke har haft betydning i Voerså. Den lokale befolkning har haft fiskeri i mange forskellige former som en uomgængelig del af deres lokale erhvervsstruktur i store dele af det 20. århundrede og længere tilbage.⁷

Voerså havn fik sin nuværende udformning første gang i 1907, da der på fiskernes foranledning med statstilskud opførtes et bolværk og slæbested til afløsning af et eksisterende pæleværk ved nordsiden af Voer Å. Ti år senere, i 1919, tog man initiativ til at sikre besejlingsforholdene ved hjælp af en pæleskærm fra å-udløbet mod øst ud i Kattegat. Pæleskærmen forlængedes flere gange, og resultatet blev en hel lille kanal gennem sandaflejringerne. I de følgende årtier kæmpede Voerså-fiskerne med de tilbagevendende problemer, som isvintre og tilsanding medførte for pælerækkens stand og effektivitet. Til tider var fiskerne nødsaget til at lande deres fangster i Aså, men i det store og hele var Voerså udstyret med en fungerende landingshavn helt frem til de sidste lokale erhvervsfiskere i 1970'erne ophørte med at bruge havnen. Frem til midten af 1990'erne havde man derefter tiltagende problemer med at holde økonomi i driften af den gamle havn. Pælerækken havde efterhånden en længde på cirka 800 meter, og vedligeholdelsesomkostningerne var store, så den konstante tilsanding og deraf følgende mangel på sejlene aktivitet var en reel trussel mod Voerså havns eksistens.

Fiskeriet fra Voerså adskilte sig ikke voldsomt fra Aså-fiskeriet, når der ses bort fra det faktum, at Asås havneanlæg var væsentlig større end Voersås. Dette forhold betød, at hvor Voersås nedgang i fiskeriaktivitet tog fart allerede først i 1960'erne, skete dette først i slutningen af 1970'erne i Aså. I lighed med Aså havde man i Voerså et udbredt bundgarnsfiskeri i starten af århundredet. Efter ålegræssets forsvinden i 1920'erne vandt garn og snurrevodsfiskeri efter rødspætter frem og blev det dominerende fiskeri i de efterfølgende årtier. Fortsat benyttedes dog også ved lejlighed mere specialiserede fisketeknikker, som Voerså-fiskerne traditionelt havde gjort brug af. Om vinteren drev man et udbredt bakkefiskeri med line efter torsk, og om sommeren dørkede Voersåboerne efter makrel i det nordlige Kattegat. Ligeledes synes stort set alle de

7. Peter Laubek, *Fiskeriet fra Voersaa*, udgivet af Sæby Museum 1992.

former for ålefiskeri, man kan forestille sig, at være blevet udøvet, fra ruse eller drivvodsfiskeri til stangning i bæk og å.

Voerså Fiskeriforening talte 40 medlemmer ved stiftelsen i 1918, og frem til slutningen af 1950'erne havde foreningen et stabilt antal medlemmer, kulminerende med cirka 50 medlemmer omkring 1950.⁸ Til sammenligning havde fiskeriforeningen i Aså 42 medlemmer i 1935, et tal som var noget højere under det givtige rødspættefiskeri i årene efter besættelsen.⁹ Men allerede i midten af 1960'erne var nedgangen i fiskeriet fra Voerså synligt i landsbyen. Havnen i Voerså var for lille og havde for ringe vanddybde til at kunne benyttes som hjemhavn for et moderne erhvervsfiskeri, og i 1976 blev Voerså Fiskeriforening meldt ud af Dansk Fiskeriforening på grund af et for lavt antal erhvervsfiskere blandt medlemmerne.

»Voerså Fiskerleje« – kulturmiljøets rolle i et moderne lokalsamfund

Voersås deroute som fiskerihavn skete nogenlunde samtidig med, at landsbyen i 1960'erne begyndte at få flere tilflyttere i form af familier, som ikke havde relation til fiskeri eller lokalområdet i øvrigt, men som søgte et landsbymiljø på afstand af de større byer. I mange fiskerfamilier havde manden taget arbejde i land, og den lokale økonomi var ikke længere afhængig af fiskelandingernes størrelse. Kystkulturen var på vej til at blive en fritidskultur; fiskeri, strandjagt og sejlads i almindelighed blev noget, som man foretog sig, når man havde fri fra sit egentlige arbejde. Mange lokale og tilflyttere ejede fortsat mindre fartøjer, men åhavnen var efterhånden i meget dårlig stand, og i begyndelsen af 1980'erne byggedes en lystbådehavn neden for byen ved munden af Voer Å. Der skulle være plads til fritidssejlerne, fritidsfiskernes og strandjægerne joller og pramme, som ikke længere kunne være tjent med de trange forhold inde i den gamle åhavn. »Voerså Jollehavn« blev anlagt med stor opbakning fra frivillige i landsbyen. Indvielsen fandt sted

8. Laubek, *Fiskeriet fra Voersaa*, s. 8. På grund af besejlingsforholdene var fartøjerne i Voerså dog generelt mindre end i Aså. I Fiskeriårbogen, som oplister fartøjer over 5 BRT, er der for 1950 kun registreret fire ejere i Voerså. Det tilsvarende tal for Aså er 15.

9. *Dansk Fiskeristat*, København 1935, s. 46. Fiskeriministeriets Fiskeriberetning for 1947 viser 72 fiskere i Aså og 35 i Voerså.

i 1983 med en festtale af skoleinspektør Ernst Albæk, der som repræsentant for det moderne Voersås interesse i at have et attraktivt fritidssamfund havde været den drivende kraft bag projektet.¹⁰ Jollehavnen gav en kort overgang landsbyen fornyet liv som lystbådehavn, men de tilbageværende fritidsfiskere holdt fortsat mest til i den gamle åhavn.

Naturkræfterne var imidlertid hårde ved jollehavnens moler og ved pælerækken, når isvintre og oversvømmelser med mellemrum satte ind. Allerede ti år senere, i 1993, måtte man melde ud, at medmindre et gennemgribende re-
noveringsprojekt blev sat i gang, kunne den gamle åhavns bolværker ikke længere bruges, og jollehavnens dage som funktionsduelig havn ville være talte.¹¹ Foreningslivet i Voerså gik nu for alvor i brechen til fordel for havne-
anlæggene i landsbyen. Denne gang var det såvel turismen, som det gamle fiskerlejes kulturhistoriske betydning for det moderne lokalsamfund, som blev draget frem, idet man understregede vigtigheden af, at Voerså kunne fortsætte med at have en funktionsduelig havn.

Sæby Kommune havde hen ad vejen ydet tilskud og afdragsfri lån til reparationer på anlæggene, og nu opfordredes kommunen til at være med til for alvor at sikre havnen en gennemgribende reovering. Voerså-borgernes plan var at søge EU om såkaldte Mål 2-midler til en samlet reovering af Voersås havne; det lykkedes at få kommunen med på ideen.¹² Den gamle åhavn og jollehavnen skulle begge reoveres; åhavnen som et »autentisk fiskerihavnsmiljø«, og den nye jollehavn som en moderne lystbådehavn, således at der ville fremstå en helhed omkring den idylliske Voer Å, som kunne trække turister til Voerså. Overskriften på oplægget til kommune, amt og EU var »Kulturturismeprojektet: Voer Å – en ny livsnerve for Voerså«, og motiveringen lød ikke blot på økonomisk vækst; der var tale om intet mindre end at »Voersås livsnerve var blevet skåret over« med fiskeriets nedgang, og der var et »stort behov for nye tiltag, som kan sikre lokalsamfundets eksistens«.¹³ I argumentationen i ansøgningerne til projektet fremgik det, at man ville bidrage til at redde fiskerlejets maritime kulturarv, således at denne fik de bedste muligheder for at leve videre i de kommende generationer som skulle

10. Jyllands-Posten 4/6 1983.

11. Vendsyssel Tidende 2/10 1993, »Havnen er rådden – reparation vil koste fem millioner kroner«.

12. Div. artikler i Vendsyssel Tidende, bl.a. 27/4 1994 samt 20-21-23/1 1995.

13. Vendsyssel Tidende 23/1 1995.

vokse op i Voerså.¹⁴ Stensnæsskolen i Voerså havde allerede skubbet til den del af motiveringen ved at investere i et skoleskib, *Svanen*, som skulle være med til at sikre, at også fremtidens Voerså-børn stiftede bekendtskab med det maritime. Og når skolen havde sit eget skib, havde skolen også en legitim anledning til at gå forrest i kampen for en renoveret havn med ordentlige besejlingsforhold, – og som nævnt »genskabelsen af et autentisk miljø på den gamle fiskerihavn«.¹⁵ Skolens rolle som sekretariat for projektet var væsentlig, fordi skolens kontakter til folk med erfaring i at søge midler til denne type projekter fik afgørende indflydelse på kvaliteten af ansøgningerne og dermed på den succes, som blev resultatet.

Historiebevidsthed og kulturarv parret med et fromt håb blandt de lokale og hos kommunens erhvervschef om tilstrømning af flere turister var således de argumenter for det storstilede projekt, som skulle vise sig at vinde genklang. Voerså-projektet fik i 1996 tildelt et EU-tilskud på 5 millioner kr. og deraf følgende 7,5 mill. kr. fra Sæby Kommune. Den fælles ressource, som det nye havneanlæg er blevet, har involveret alle interessenter i Voerså uden at de lokale selv har skullet betale, og det har formodentlig været med til at skabe et positivt sammenhold og, som skoleinspektøren udtrykker det, »klynke gamle skår« mellem bl.a. tilflyttere og indfødte i byen. I hvert fald taler man nu ikke længere om åhavn og jollehavn, men om en ydre og en indre del af den samme fælles havn, og de to foreninger, som stod for havnene, blev i forbindelse med projektets realisering i 1997/98 samlet i en ny lokalforening med det velklingende navn, »Voerså Fiskerleje«. Den nye forening skal varetage driften af det, som fremover bliver en kommunalt ejet havn, og navnet på foreningen er bevidst valgt, fordi begrebet *fiskerleje* formodes at skabe positive associationer blandt turister og lokale – modsat den hidtil anvendte, neutrale stedsbetegnelse Voerså Havn.

Efter endt arbejde i 1998, syner de mange penge, som er investeret, ikke af meget ved åløbet i Voerså. Men man skal bemærke, at det primære sigte for de lokale var at genskabe et *levedygtigt og funktionsdueligt* havnemiljø. Så medens der nok er forsøgt genskabt et autentisk miljø i den gamle »inderhavn«, og medens den nye »yderhavn« har fået et gevaldigt løft med nye bygninger, p-pladser, moler og slæbested til sejlerne, så budgetteredes der i efteråret 1996 med, at ikke mindre end 8 mill. kr. skulle gå til at forsøge permanent at for-

14. Interview med Peter Laubek.

15. Interview med Peter Laubek.

bedre besejlingsforholdene ved hjælp af stensætning og mole som værn mod tilsanding.¹⁶

Oprindelighed og bevaringsinteresse – synligt eller usynligt kulturlandskab?

I såvel Aså som Voerså fiskerihavn er der lokale interesser, som ønsker at bevare fiskerihavnene ud fra et ønske om at bibeholde hvad man kunne kalde et oprindeligt stykke kystkultur. Der er imidlertid en betydelig forskel mellem de to havne i baglandets tilgang til bevaringsværdierne. I Aså lægger man vægt på havneområdet værdi som turistattraktion, medens den velbevarede historiske fortællerværdi, som fiskerihavnen repræsenterer, kun lever i kraft af nogle få ildsjæles interesse i vedligeholdelsen af bygningerne samt et lille privat museum, som fortæller om fiskeriet. Voersås havn er derimod ikke velbevaret, tværtimod er den etableret i en ny form, som kun tilsyneladende har lighed med den oprindelige åhavn. Ikke desto mindre er der i Voerså stor lokal interesse for at bevare en levedygtig maritim fritidskultur. Store beløb er investeret i at skabe rimelige besejlingsforhold, og et aktivt foreningsliv i byen dyrker bevidst det maritime som et udtryk for Voersås kulturhistoriske kontinuitet som et samfund med sin egen identitet. Hvor Aså således synes at have bevaret den historiske autenticitet og kontinuitet i fiskeriets fysiske rammer, lever man i Voerså i troen på, at det kan lade sig gøre positivt at bevare en maritim tradition ved at konstruere nye rammer for det maritime fritidsliv ved kysten.

Aså er et meget karakteristisk havnemiljø, som er velbevaret, og hvor de synlige strukturer giver et særpræget og smukt indtryk af en ø-fiskerihavns indretning i det 20. århundrede – suppleret med lystsejlerfaciliteter og et geografisk interessant, nydannet strand- og klitmiljø. En umiddelbar vurdering ville være, at Aså's øhavn fortjener stor bevågenhed i kraft af, at den udgøres af en menneskeskabt naturproces (klitmiljøet) og et velbevaret historisk kulturmiljø i et og samme afgrænsede kystlandskab. Havnens værdi som turistattraktion er indiskutabel; den gør indtryk på de besøgende, som første gang kører ud af havnemolen, tilsyneladende lige ud i Kattegat, men i virkeligheden ud i et stykke særegent kystkulturlandskab.

16. Vendsyssel Tidende 11/10 1996.

Hvor Aså havn nyder lokalsamfundets bevågenhed i dens egenskab af turistattraktion, lader den derimod ikke til at have et bagland af lokale borgere, som gør sig til fortalere for fiskerihavnens bevaring i sin nuværende form på vegne af lokalsamfundets historiske identitet som fisker- eller søfartsby. Man møder ikke det synspunkt, at havnen har afgørende betydning for lokalsamfundets overlevelse med sin lokale kulturelle identitet i behold. Dette står i modsætning til Voerså, hvor kulturmiljøet ikke blot ligger neutralt og registrerbart i landskabet. Her har havnens oprindelige rolle for fiskersamfundet ført til en diskussion af betydningen af det nuværende kystlandskabs kulturelle dimension. Formidlingen af historien om Voerså havn og fiskerierhvervets historiske rolle i lokalsamfundet har udløst en konsensus blandt lokale borgere og politikere om, at et maritimt miljø er meget væsentligt for den lokale livsform og for kulturarvens bevaring. »Man opdagede, at der var børn i Voerså, som voksede op uden endda at have lært at ro en båd!«, som det udtrykkes. Fornemmelsen af social forandring væk fra det, man opfattede som Voersås maritime livsnerve, gav stof til bekymring og efterfølgende engagement i havneprojektet fra en lang række borgere. Det maritime blev fremført som det, Voerså bygger sin identitet på, og dermed var det bydende nødvendigt for landsbyen Voersås bevaring som *sig selv*, at få genskabt de nødvendige rammer for maritim udfoldelse. Bevarengen af havnens oprindelige funktioner blev gjort til et centralt element i lokalsamfundets overlevelsestrategi, og strategien kronedes med held – i hvert fald i finansiell henseende, da enhver, som har besøgt Voerså formodentlig vil medgive, at havnen er så lille og undselig, at 12,5 mill. kr. rækker meget langt – når det oven i købet blev fulgt op af, at kommunen overtog ejerskabet til havnen med hvad deraf følger af vedligeholdelsesudgifter (jf. at havnen er kronisk plaget af tilsanding og anlæggene truet af isvintre).

Det fysiske kulturmiljø i Voerså, som eksisterede indtil for få år siden, og som udgjordes af en meget lille og nedslidt landingsplads for fritidsfiskere samt en dårlig lystbådehavn, blev således udsat for hvad man kunne kalde moderne kystkultur. Det moderne lokalsamfunds kulturelle selvopfattelse blev afgørende for gennemførelsen af, hvad der reelt var en nyskabelse af et havnemiljø, konstrueret i en nostalgisk loyalitet overfor fortidens havn. Kriteriet om oprindelighed blev her bøjet hen til først og fremmest at gælde noget socialt og kulturelt; nemlig en livsform med et maritimt indhold. Voersås oprindelige kultur var på spil, lød påstanden, og dermed var enhver diskussion om at tilgodese andre, mere velholdte, oprindelige havneanlæg irrelevante. Det var Voerså som samfund, ikke bare havnen som fiskerihavn, der skulle gøres en indsats for. Havneprojektet havde fra starten et element af *social engineering*, og et af

projektets vigtigste værdier var bevarelsen af hvad man opfattede som en oprindelig kulturel og erhvervsmæssig tilknytning til kysten. – Havde det kun været den gamle åhavn i Voerså, som var »oprindelig«, havde den formodentlig fået lov at dø en stille død som funktionsduelig havn.

Indbyggerne i Aså må formodes at være tilfredse med den delvist frivillige indsats, som de få tilbageværende folk på havnen yder. Hvad der indtil videre ikke er på dagsordenen i Aså er havnens betydning for lokalsamfundets fremtidige trivsel med egen historie og kulturelle identitet. Man kan dermed iagttagende en situation, hvor de velartikulerede Voerså foreninger har formået at tilegne sig betydelige midler til skabelsen af et moderne havnemiljø i nostalgisk udformning, mens et stadigt fungerende, oprindeligt havnemiljø som Aså ikke tillægges samme værdi, måske fordi ingen formulerer havnens eventuelle totale ombygning til lystbådehavn som en fare for lokalsamfundets kulturelle identitet.

Man må spørge sig, om Aså havn kun har bevaringsværdi i sin egenskab af mere eller mindre velbevaret repræsentant for en bestemt slags havne i Danmark? Og er det repræsentationsværdien, som afgør bevaringsinteressen? Hvis man mener det, overser man formodentlig, at også kulturmiljøer af Aså havns kaliber mange steder i Danmark trænger til at blive taget alvorligt som betydningsfulde – ikke alene for den overordnede samfundsmæssige varetægelse af vor kulturlandskabelige arv, men nok så meget for menneskers lokale tilhørsforhold og trivsel – det vil sige for værdien af at bo i og med et landskab som ikke »lider af hukommelsestab«.

I de kommende års miljøpolitik vil det være at stikke sig selv blå i øjnene, hvis man mener, at de specifikke kulturmiljøers værdi kan vurderes tilstrækkeligt ud fra eksterne kriterier om oprindelighed, tilstand, repræsentativitet m.v. Elementer og miljøer i kulturlandskabet vil blive inddraget i politiske diskussioner om deres sociale og kulturelle betydning for lokalsamfundenes trivsel. Med andre ord bliver miljøpolitikken, når den adresserer kulturlandskabet, også nødt til at forholde sig til identitetspolitik. De enkelte kulturmiljøers bevaringsværdi kan ikke være upåvirkede af, hvorledes interesserede og engagerede (sandsynligvis lokale) aktører har formået at formulere kulturlandskabets rolle for den lokale selvforståelse. Argumenter trænger sig på om en ikke blot miljømæssigt, men socialt og kulturelt bæredygtig forvaltning af kulturlandskabet, og hermed er et felt lagt åbent for forhandlinger, hvor der sjældent gælder entydige regler eller sandheder. Hvis brugerne af kulturlandskabet skal inddrages i forvaltningen og eventuelt bevaringen af kulturlandskabets elementer, så inddrages lokale perspektiver på udnyttelsen af landskabets ressourcer, som kan være i modstrid med eksperternes opfattelse. Og når

demokratiske idealer om brugerindflydelse medfører at brugerne siger ting, som myndighederne ikke bryder sig om, fordi de måske er »forkerte« – så vil systemets repræsentanter være nødt at belave sig på at finde sin plads som én blandt flere forskellige aktører i landskabet.

Litteratur

- Byskov, Søren, 'Aså og Voerså – to fiskerihavne i Vendsyssel', *Sjæk'len* 1998.
Dalsgaard, Elmer, *Havn i hundred år...Aså havn 1877-1977*, udgivet af Asaa Havn og Asaa Fiskeriforening ved havnen 100 års jubilæum 26. Maj 1977.
Fiskeriberetning for aaret 1947. Udg. af Fiskeriministeriet. Kbh. 1948.
Dansk Fiskeristat, København 1935.
Jyllands-Posten 4/6-1983.
Laubek, Peter, *Fiskeriet fra Voersaa*, udgivet af Sæby Museum 1992.
Vendsyssel Tidende, 1993-1997.

Summary

Originality and preservation interest

– the cultural landscape of the coast: two fishing harbours in Vendsyssel

Since 1995 the Danish government has been working towards adding to the national environmental policy a strategy for the cultural environment, i.e. physical structures in the Danish landscape which are man-made or which simply originate from the historical impact of human activity. Aspects of cultural environment in the future will have to be considered alongside other environmental aspects involved in physical planning and landscape management.

In the coastal zone numerous smaller fishing ports and fishing villages today have little or no commercial fishing and are in many cases transformed into marinas and surrounded by recreational areas with summer houses. Some of the ports are preserved with harbour facilities still operational, however, only recreational fishing now takes place from them. Questions arise as to how the remaining, well-preserved fishing ports should be managed in the future under the new impetus of »cultural environmental considerations«.

In Northern Jutland lie Aså and Voerså, two neighbouring fishing ports that in the middle of the 20th century both had a home fleet of at least 30 smaller vessels and a population of around 50-60 active fishermen. The port facilities of Aså were established in the first half of the century 400 metres off the coast. It is well-preserved with the original buildings still intact, and it is still operational but practically no fishing takes place today. Alongside the fishing harbour to the north lies a marina, and to the south lies a sand beach with dunes created by the extensive coastal sand sedimentation. The latter constitutes the unintended morpho-

gical change resulting from building the harbour. Bathing shelters and a parking place bear witness to the fact that altogether, the three elements of this particular cultural environment is a popular recreational area with the locals as well as tourists.

In the smaller fishing port of Voerså it is even more difficult to maintain access to the port than in Aså due to the extensive sedimentation around the river mouth. Voerså has its old and very small port on the bank of a small river in the village itself, and a marina was built in 1983 right at the river mouth. Voerså has seen practically no commercial fishing taking place since around 1970. Nevertheless, due to various circumstances the local associations for the marina and for the recreational fishermen have succeeded in convincing the municipality – and subsequently the EU – of the importance of good harbour facilities in Voerså. They have done so by suggesting that the »life-thread« of Voerså was cut when commercial fisheries disappeared, and thus they proposed the implementation of a combined restoration project for the old harbour, the marina and the access way which goes 800 metres out into the sea. The project theme was »cultural tourism«, but the main argument was that the village community would lose its identity if its maritime facilities were not restored. They wanted to regain a functional cultural environment in the shape of a fishing port, combined with tourist facilities. Thus a total amount of 12.5 million kroner (1.7 mill. euro) was granted to restoring in Voerså the »historically authentic« fishing port structures in the old harbour, a better marina, and access ways at the river mouth.

The port of Aså is a very interesting and well-preserved cultural environment, shaped by man and nature forces through this century. The minor port of Voerså on the other hand has had an enthusiastic local community working for its restoration, and has succeeded in obtaining funds for restoring its cultural environment. The argument was that Voerså itself would suffer severely as a local community if its maritime facilities were not restored to functionality. Thus a perspective of social engineering was added to the discussion of harbour restoration. The Voerså-project is a reminder that managing the cultural environment includes other aspects than what may seem to be the objective value of the physical landscape structures. Local veneration has a role to play, not least in formulating the hidden values of given structures in terms of their importance for community identity and social sustainability.